

ПРОБЛЕМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ І ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ, СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

І. А. Маркіна, доктор економічних наук

Аналіз української практики регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності за напрямом створення інвестиційного клімату та інноваційної інфраструктури показує, що державна політика була націлена на першочергове формування інфраструктурних інститутів інноваційної сфери, а не на забезпечення сприятливого середовища для розгортання інноваційно-інвестиційної діяльності приватними інвесторами.

Питанням інвестиційної та інноваційної діяльності присвячені численні праці таких вітчизняних учених і практиків, як О. Амоша, О. Волков, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Гончаров, В. Дорофієнко, А. Землянкін, В. Колосяк, Ю. Макогон, П. Микитюк, В. Осецький, А. Пересада, В. Семіноженко, В. Федоренко, Л. Федулова, А. Чухно та багатьох ін.

Отже, обрана тема є актуальною і відповідно до цього метою та завданнями даного дослідження є визначення і обґрунтування основних напрямів активізації інвестиційної та інноваційної діяльності.

Однією з форм активізації інвестиційних та інноваційних процесів в Україні та її регіонах в умовах посилення конкуренції серед виробників є сьогодні венчурне інвестування.

Венчурне інвестування в Україні в цей час знаходиться у стані формування і не виконує покладеної на нього функції. Ключовим принципом зменшення ризику і створення привабливого інвестиційного клімату та стимулів для нововведень у вітчизняній практиці можна досягти тільки у разі правильного задіяння державних регуляторів, які передбачені податковою, бюджетною, кредитно-грошовою, амортизаційною та митною політикою.

Важливим інструментом регулювання ризику інноваційно-інвестиційної діяльності повинна бути податкова політика. По-перше, кошти, що направляють у ризикові (венчурні) фонди, повинні бути кваліфіковані як витрати на НДДКР або прирівнюватися до них за умовами оподаткування. Податкові пільги можуть надаватись не тільки підприємствам і організаціям, але й індивідуальним вкладникам у спільні фонди ризикового капіталу.

По-друге, істотним для венчурного фінансування є податок на приріст капіталу, оскільки засновницькі прибутки учасників інноваційного проекту реалізуються, як правило, саме у формі продажу частини акцій компанії. Податок на приріст капіталу від довгострокових інвестицій не повинен перевищувати податку на інші джерела прибутку. При цьому варто враховувати коефіцієнт інфляції і можливу реамортизацію активів, тобто виходити з ринкової, а не бухгалтерської вартості активів.

По-третє, значну роль у залученні вільних коштів до ризикового фінансування, мають умови оподаткування найризикованіших (інноваційних) фондів. Тут можливо передбачити утворення спільних інноваційних фондів, що звільняють від податку, неодмінною умовою є наявність у його портфелі не менш 50 % акцій або конвертованих облігацій малих інноваційних компаній. Вимога того, щоб фінансовий портфель такої організації складався на 100 % з ризикових вкладень, недоцільно, тому що умова стабільності фінансової діяльності й безпеки внесків вимагає диверсифікованості вкладень у підприємства з різним ступенем ризику. Аналогічна практика може поширюватись і на ризикову діяльність пенсійних і страхових фондів, а також трастових

(довірчих) фондів, які будуть спеціально залучати кошти індивідуальних вкладників для інноваційної діяльності [3].

Іншим інструментом непрямого впливу на підвищення активності ризикового інвестування повинна стати система державного страхування фінансових ризиків і гарантійних фондів. Для цих цілей доцільно, по-перше, утворити страхове суспільство із суто державним або змішаним капіталом, що буде страхувати ризикові капіталовкладення в дрібні й середні наукомісткі фірми. По-друге, варто утворити деяку кількість гарантійних фондів, які представляли б гарантії під кредити малим інноваційним компаніям різних інвесторів, покриваючи, наприклад, половину акредитованої суми у випадку банкрутства дрібної компанії.

Ще одним інструментом непрямого регулювання підвищення ризикового фінансування повинна стати система гарантій фінансових ризиків, частина яких також може взяти на себе Фонд малого підприємництва при використанні механізму інвестування в інновації з його участю.

Як альтернативу варто використати розповсюджену за кордоном і практично не застосовувану в нас форму фінансування інноваційних проектів за допомогою кредитних спілок. Вони є носієм інтеграційної ідеї, тому ефективність їх дуже висока. Потенційні інвестори вносять пай у загальну касу й відповідно до домовленості дають безпроцентний кредит своїм пайовикам на реалізацію інноваційного проекту. Використання досвіду кредитних спілок може стати новим джерелом фінансування інноваційних проектів.

Умовами для успішної реалізації проектів венчурного інвестування є:

- наявність ринків і галузей, які швидко розвиваються (що залежить від зростання економіки в цілому);
- перспективи розвитку окремої компанії;
- наявність кваліфікованого менеджменту компанії, який зможе ефективно використовувати інвестиції і підвищити вартість компанії;
- достатній рівень розвитку фондового ринку, який дозволить об'єктивно оцінити поточну вартість компанії, тобто створить

сприятливі умови для зручного продажу венчурним інвестором пакету акцій компанії, яка стала об'єктом інвестування.

Остання обставина дещо ускладнює реалізацію створення сприятливих умов для функціонування венчурного інвестування, оскільки фондовий ринок в Україні знаходиться тільки у стані свого формування. За даними рейтингів країн у сферах високої конкурентоспроможності національних виробників, з огляду на рейтинг країн за показником «досконалість фінансових ринків» Україну поставлено на передостаннє п'ятдесят восьме місце. Тому досить важливими будуть заходи держави з прискореного формування необхідних інфраструктурних елементів фондового ринку та забезпечення умов його ефективного функціонування.

Якщо розглядати процес формування правового середовища, виділений нами у якості напряму державного впливу на інноваційно-інвестиційні процеси, то завдяки його існуванню реалізується державна підтримка створення відповідних організаційних формувань і регулюючих інститутів НТП, система захисту авторських прав новаторів і охорони інтелектуальної власності. Зауважимо, що даний напрям державної політики тісно пов'язаний із першим виділеним нами напрямом державного впливу. Як уже вказувалось, основними факторами створення сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату є внутрішня політична стабільність, сприятливі зовнішньоекономічні умови, проведення глибоких економічних реформ, стабільність законодавства, гарантії недоторканності приватної власності. Як ми переконуємось, у сучасних умовах України існує часта зміна законодавства, що, безумовно, є однією із вагомих причин формування високих ризиків і невизначеності.

Законотворча діяльність у інноваційно-інвестиційній сфері просувається надто повільно. Так, базовий закон у даній сфері «Про інноваційну діяльність» набрав чинності лише у 2002 р. тоді як про інноваційне оновлення національної економіки на рівні уряду мова йде з дев'яностих років. Щоправда, ще Концепцією науково-технологічного й інноваційного розвитку України від 13 липня 1999 р., були

визначені головні цілі інноваційного розвитку України, однак до законодавчого їх оформлення справа тоді так і не дійшла.

Передбачено, що державне регулювання, згідно з зазначеним Законом України «Про інноваційну діяльність», має здійснюватися за рахунок:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримки функціонування і розвитку інноваційної інфраструктури [4].

Чітко і правильно визначені напрями діяльності держави на практиці не виконуються через розмитість і розпливчастість положень закону, яке у подальшому виникає внаслідок прийняття цілої низки уточнень і доповнень до його основного тексту. Так, тільки до одного Закону України «Про інвестиційну діяльність», який прийнято 18 вересня 1991 р., було внесено зміни та доповнення Законами України: від 10 грудня 1991 р. № 1955-XII; від 5 березня 1998 р. № 185/98-ВР; від 21 травня 1999 р. № 697-XIV; від 20 грудня 2001 р. № 2899-III; від 4 липня 2002 р. № 40-IV; від 15 травня 2003 р. № 762-IV; від 20 листопада 2003 р. № 1294-IV; від 3 лютого 2004 р. № 1407-IV; від 25 березня 2005 р. № 2505-IV; від 15 грудня 2005 р. № 3201-IV; від 19 січня 2006 р. КЗ370-IV. До законів прийнятих щодо захисту прав інтелектуальної власності належить аж 7 законів і ціла низка підзаконних актів.

Аналогічна ситуація характерна і для інших законодавчих актів, які регулюють інноваційно-інвестиційну діяльність в країні. Досить вагомим фактором скорочення інноваційної діяльності також є відсутність в Україні сучасної організаційної структури управління науково-технологічною і інноваційною діяльністю. На практиці спостерігається постійна реорганізація вищого апарату управління інноваційною діяльністю (за останні 14 років сім разів змінювалась тільки назва такого органу), яка не дозволяє виробити чіткі і зрозумілі методи й механізми регулювання; відбувається дублювання та підміна функцій на рівні окремих міністерств, що виражається у затвердженні інноваційних моделей розвитку окремих галузей без прийняття у законодавчому порядку такої моделі на загальнодержавному рівні; відсутність координації робіт при розробці нормативно-законодавчих актів (з кожною новою реорганізацією відповідних служб управління на рівні Секретаріату Президента, Кабінету Міністрів, міністерств починається новий процес законотворчості, який не враховує реального стану справ та логіку взаємозв'язку у діях попередніх служб). Цілком зрозумілою за таких умов є майже повна відсутність упевненості інвестора у правовому захисті своєї діяльності.

Загалом, для українського законодавства, і не тільки для того, що діє в інноваційно-інвестиційній сфері, характерним є низький відсоток виконання його положень на практиці. Основну причину такого стану дослідники вбачають у відсутності в системі правоохоронних органів структури, яка б займалась контролем за виконанням законодавства. Якщо раніше органи Прокуратури здійснювали Вищий державний нагляд, то після прийняття нової Конституції України загальна наглядова діяльність прокуратури вилучена із її функцій і передана судовим органам. Через незавершеність судової реформи дані інституціональні структури не мають можливостей для її виконання. Саме тому більшість прийнятих у країні законів практично не застосовуються, а точніше, не виконуються. Це призводить до збереження перешкод на шляху інноваційного інвестування [1].

На нашу думку, довготривала невизначеність у вирішенні даних питань пов'язана як з лобістськими інтересами різних групувань, які реалізуються у владних структурах і частково взаємно нейтралізують прийняті рішення, так і з загальною незавершеністю інститутів перехідної економіки. Тому дії держави у даному напрямку знаходяться у сфері здійснення інституціональних перетворень суспільства. У цій ситуації єдиним виходом є (при всіх мінусах монопольного становища) зосередження всіх регулятивних функцій під егідою одного правомочного органу.

Щодо законодавчої бази, яка регламентує патентний захист у нашій країні, то ми вважаємо, що вона мало чим відрізняється від аналогічної у більшості країн світу. Український патент забезпечує пріоритет розробника у світовому просторі, проте захист від копіювання розповсюджується тільки на територію України. Отже, інноваційна розробка, що претендує на світовий ринок, обов'язково повинна бути запатентована в тих країнах, де вона потенційно вироблятиметься і продаватиметься. Для цього у розпорядженні вітчизняного розробника, згідно з українським патентним законодавством, є рік після подачі заявки в Укрпатент.

На жаль, у багатьох вітчизняних дослідників, у більшості своїй сконцентрованих у спеціалізованих НДІ, часто немає коштів не тільки для патентування за кордоном, але і для здійснення відповідної операції в Україні. Захист інтелектуальної власності повинен стати першою точкою взаємодії між інвестиційною та інноваційною діяльністю, яку повинна поставити держава.

Важливою, на нашу думку, є діяльність держави у напрямку формування соціально-економічного та психологічного середовища інноваційної діяльності. Така діяльність повинна проходити у тісному взаємозв'язку з формуванням інституціональних основ розвитку підприємництва, оскільки важко представити активну інноваційну діяльність у країні, де

відсутній дух підприємництва і новаторства. Необхідними є заходи щодо підвищення суспільного статусу інноваційної діяльності, її кадрового забезпечення, пропаганди новаторського успіху, морального та матеріального заохочення наукових кадрів.

Таким чином, підбиваючи підсумки, можна зробити такі висновки. Проблема активізації інвестиційних та інноваційних процесів вимагає системного підходу до вирішення науково-технічних, економічних, структурно-відтворювальних, соціальних, інституціональних і правових аспектів з урахуванням реальної ситуації і можливої сумісності інтересів і точного прогнозування перспектив соціально-економічного розвитку, включаючи інноваційні процеси. Тому держава в умовах трансформаційного розвитку повинна зосереджуватись на двох основних напрямках: по-перше, створювати необхідні ринкові регулятори інноваційно-інноваційної діяльності; по-друге, виступати суб'єктом, що посилює вже існуючі ринкові механізми у разі їх неможливості ефективно функціонувати в умовах розбудови ринкового простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: монографія / [О. І. Амоша, В. П. Антонюк, А. І. Землякін та ін.] ; НАН України ; Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2007. – 328 с.
2. Інвестування української економіки : монографія / за ред. А. І. Сухорукова. – К. : Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2005. – 440 с.
3. Марцин В. С. Удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності в економіці України / В. С. Марцин // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 5. – С. 47–59.
4. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 36. – С. 266.